

УДК 37:364.65

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-205-12-17

БІДА Олена Анатоліївна –

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та психології
Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0448-0852>
e-mail: tetyanna@ukr.net

ОРОС Ільдїка Імрїївна –

доктор філософії, доцент, президент,
професор кафедри педагогіки та психології
Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7300-9362>
e-mail: ildiko@kmf.uz.ua

ЧИЧУК Антонїна Петрїївна –

доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки і психології
Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9982-3634>
e-mail: Toniabida@ukr.net

ЗАСТОСУВАННЯ АНДРОГОГІЧНОГО ПІДХОДУ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ У ЗВО

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Актуальним питання про необхідність навчатися впродовж усього життя стало тому, що ні загальноосвітня, ні вища школа не здатні озброїти людину знаннями раз і назавжди. Освіта дорослих нині розглядається як система, покликана компенсувати недоліки загальноосвітньої і вищої школи [2].

Аналіз практики освіти дорослих в Україні свідчить, що реформування тієї галузі здійснюється занадто повільними темпами, не створено сучасної законодавчої бази, не використовуються можливості соціального партнерства, не усвідомлюється потенціал неформальної та інформальної освіти дорослих, не розроблено андрагогічні засади навчання дорослої людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті дослідження важливими є праці вчених з проблем освіти дорослих: концептуальні засади обґрунтовуються в працях С. Вершловського, Л. Лук'янової, В. Онушкіна та ін.; історико-педагогічні проблеми висвітлюються у дослідженнях Л. Вовк, Н. Побірченко, Л. Сігаєвої, Б. Ступарика та ін.; особливості процесу навчання дорослої людини розкриваються у працях з андрагогіки С. Архіпової, О. Вербицького, М. Громкової, Ю. Калиновського, І. Колесникової, Н. Протасової та ін.

Мета статті. Обґрунтувати необхідність застосування андрагогічного підходу при підготовці фахівців у ЗВО.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті нашого дослідження виникає необхідність з'ясувати поняття «освіта», «освіта дорослих», «неформальна

освіта», «інформальна освіта», «андрагогіка», «андрагогічний підхід».

Поняття «освіта» має динамічний характер і являє собою основу розвитку суспільства й держави, соціалізації особистості на базі засвоєння знань і формування світогляду, а також продукування продуктивної сили суспільства – робочої сили.

Уперше поняття «освіта дорослих» визначив Комітет під керівництвом А. Сміта (A. Smith) у 1919 р., згідно з яким освіта дорослих обмежувалась дисциплінами загальнокультурного гуманітарного циклу і пригнічувала професійно-технічний елемент, тобто виконувала компенсаторну функцію (ліквідувала прогалини у базовій освіті дорослих). На Генеральній конференції ЮНЕСКО в Найробі (Кенія) у 1976 р. в «Рекомендаціях про освіту дорослих» було прийнято таке визначення дефініції, що аналізується: «освіта дорослих означає весь комплекс організованих процесів освіти, формальних або інших, що продовжують або поповнюють освіту, яку отримують у школах, вищих навчальних закладах, а також практичне навчання. На основі цих процесів особи, які розглядаються як дорослі члени суспільства, частиною якого вони є, розвивають свої здібності, збагачують знання, підвищують технічну й професійну кваліфікацію або отримують нову орієнтацію і змінюють погляди чи поведінку з подвійною перспективою – всебічного особистого розвитку та участі у збалансованому й незалежному соціальному, економічному та культурному розвитку» [7].

Отже, в представлене визначення поняття «освіта дорослих» включено різні форми

освітньої діяльності дорослого населення: як формальну, так і неформальну та інформальну освіту, як освіту, спрямовану на розвиток загальної освіти, так і зорієнтовану на задоволення професійно-освітніх та особистісних потреб людини. Подібне висвітлення поняття «освіта дорослих» дає і К. Еванс (K. Evans), який у визначенні включає всі види післядипломної формальної й неформальної освіти і зазначає, що освіта дорослих це соціальний інститут, що історично склався. Це складна поліфункціональна, соціально-педагогічна і соціально-культурна система, спрямована на задоволення професійно-освітніх і особистісних потреб людини. Вона включає всі види післядипломної професійної і додаткової, формальної та неформальної освіти і спрямована на збереження й розвиток загального освітнього простору. Комплекс проблем, зв'язаних з її функціонуванням і розвитком, має свою змістову своєрідну специфіку, зумовлену особливостями контингенту дорослих людей [16].

Таку думку підтримують також учені Д. Титаренко й І. Фольварочний. Зокрема, Д. Титаренко стверджує, що освіта дорослих охоплює як систему формальної освіти, так і неформальної з метою підвищення кваліфікації та перенавчання, розвитку громадянської активності і демократії, посилення підтримки соціально незахищених груп населення в їхній інтеграції у суспільство і персональному зростанні [13].

Дослідник І. Фольварочний так схарактеризував термін «освіта дорослих»: це розгляд її як будь-якої освітньої діяльності дорослої людини незалежно від змісту, професійної спрямованості, термінів і форм навчання, ступеня інституалізації. Єдиним критерієм є вік людини [14]. Отже, вчений вважає, що єдиним критерієм освіти дорослих є вік людини, незалежно від спрямованості (всебічного чи професійного розвитку), форм навчання тощо.

Англійський педагог П. Джарвіс (P. Jarvis) під освітою дорослих розуміє будь-яку навчальну діяльність, у якій беруть участь особи, які вважаються соціально зрілими особистостями [17]. Зрозуміло, що автор у наведеному трактуванні не відокремлює освіту формальну від неформальної, він основним критерієм дорослої людини визначає, як і дослідник І. Фольварочний, вік людини.

Відомий англійський учений Коліна Тітмус (C. Titmus), характеризуючи структуру освіти дорослих, на основі системного аналізу побудував її модель. Цінним у його дослідженні є те, що освіту дорослих він розглядає як систему, яка складається з трьох елементів:

- шкільна освіта дорослих;
- професійна освіта дорослих;
- позашкільна або загальна освіта дорослих.

Систему освіти дорослих учений розглядає як єдине ціле, що досягається шляхом функціональної взаємодії її частин [7; 18].

Як видно із зазначеного, вчені характерними рисами освіти дорослих визначають:

- здобуття освіти в дорослому віці;
- використання різних форм освіти в дорослому віці;
- тривалий процес здобуття освіти в дорослому віці.

Система освіти дорослих функціонує як своєрідний випереджувальний механізм, який стабілізує прогресивний розвиток суспільства і сприяє всебічному цілісному розвитку кожної людини в період її самостійної діяльності. Завдання освіти дорослих ускладнюються і потребують узгоджених зусиль філософів, соціологів, педагогів, психологів, економістів, тобто міждисциплінарного підходу до розгляду її питань [2].

Проаналізувавши дослідження таких науковців як П. Джарвіс (P. Jarvis), К. Еванс (K. Evans), Л. Сігасва, Д. Титаренко, К. Тітмус (C. Titmus), І. Фольварочний та ін. ми доходимо висновку, що освіта дорослих – це структурний елемент неперервної освіти, яка в період дорослого життя особистості стала необхідністю, адже постійні зміни у сфері знань і вмінь потребують їх постійного вдосконалення через різні форми навчання (формальної, неформальної, інформальної), набуваючи функції підґрунтя концепції «суспільства, що навчається», основними рисами якого є навчання впродовж життя та вільний доступ до всіх форм навчання.

Освіта дорослих відбувається як у закладах формальної освіти (університети, технікуми, професійно-технічні училища), так і поза ними, тобто в неформальних закладах (центри освіти, різноманітні курси і просвітницькі організації) та за допомогою інших джерел (інформальна освіта).

Коротко схарактеризуємо названі форми освіти. За визначенням І. Швець і Т. Федоренко, формальна освіта – це початкова, загальна середня освіта, середня професійна освіта, вища освіта, освіта після закінчення ЗВО (аспірантура і докторантура), підвищення кваліфікації і перепідготовка фахівців і керівників з вищою і середньою професійною освітою післядипломної освіти.

Вчені Х.-П. Блоссфельд (Hans-Peter Blossfeld), Д. Воно де Вільена (Daniela Vono de Vilhena), Е. Кілпі Яконен (Elina Kilpi Jakonen), С. Шюпер (Susanne Schührer) зазначають, що додаткова формальна освіта позитивно впливає

на перспективи працівників на ринку праці. Особливо це помітно проявляється при підвищенні доходів від праці і при підвищенні професійного статусу [1].

На думку С. Архипової, формальна освіта – це інституціоналізована й ієрархічно структурована освітня система (наприклад, вечірня школа, заклад вищої освіти, інститут післядипломної освіти) [2].

За визначенням ЮНЕСКО, формальна освіта здійснюється в навчальних закладах та установах освіти, спрямована на одержання або зміну освітнього рівня та/або кваліфікації згідно з визначеними освітньо-професійними програмами і термінами навчання, заходами державної атестації, що підтверджується наданням відповідних документів [9].

Вчені М. Карпенко, Т. Федоренко, І. Швець зазначають, що хоча поняття «неформальна освіта» частково збігається з такими поняттями як «додаткова» і «продовжена» освіта, однак, саме неформальна освіта безпосередньо відображає й задовольняє особистісні потреби і запити індивідуума, мобілізуючи тим самим його природну здатність до духовного внутрішнього самовдосконалення. Таким чином, створення системи неформальної освіти може забезпечити умови для самореалізації кожної особистості та морального вдосконалення шляхом надання широких можливостей у виборі напряму і форм освітньої діяльності як у професійній сфері, так і в різних сферах дозвілля [6; 15].

Як видно із зазначеного, визначаючи роль неформальної освіти у задоволенні потреб особистості, вчені наголошують на тому, що така форма освіти може забезпечити умови для самореалізації кожного індивідуума через можливості у виборі напряму і форм освітньої діяльності.

Неформальний вид освіти визнаний ЮНЕСКО – неформальна освіта здійснюється в освітніх установах або громадських організаціях (клубах, гуртках), під час індивідуальних занять з репетитором, тренером і зазвичай не підтверджується наданням документа [9].

Дослідники Т. Федоренко і І. Швець уважають, що неформальна освіта являє собою професійно спрямовані і загальнокультурні курси навчання в центрах освіти дорослих та на різних курсах інтенсивного навчання [15].

За трактуванням С. Архипової, неформальна освіта – це гнучка й різноманітна за організацією й формами система навчання, зорієнтована на конкретні потреби й інтереси тих, хто навчається [2].

Ми під неформальною освітою розуміємо організовану, структуровану навчальну діяльність, що посилено розвивається, спрямовану на задоволення потреб населення;

здійснювану за межами закладів формальної освіти, без видачі легалізованого диплома, чи будь-якого іншого академічного чи професійно спрямованого документа про освіту.

Щодо інформальної освіти, то Т. Федоренко і І. Швець дають таке її визначення: інформальна освіта – це освіта, яка здобувається за межами стандартного освітнього середовища; це індивідуальна пізнавальна діяльність, що супроводжує повсякденне життя та реалізується за рахунок власної активності індивідів у навколишньому культурно-освітньому середовищі; це спілкування, читання, відвідування установ культури, подорожі, засоби масової інформації тощо. При цьому людина перетворює освітні потенціали суспільства в дієві джерела свого розвитку [15].

А. Гончарук вважає, що інформальне навчання – це процес формування й збагачення установок, освоєння нових знань і вмінь, що відбувається поза межами системи освіти як специфічним соціальним інститутом, тобто в ході повсякденної життєдіяльності людини шляхом спілкування, читання, відвідування установ культури, навчання на своєму досвіді і досвіді інших [5].

Інформальна форма освіти дорослих визнана ЮНЕСКО як неофіційна, самоорганізована (самоосвіта), індивідуальна пізнавальна діяльність (життєвий, соціальний досвід) [9].

На думку С. Архипової, інформальна освіта зв'язана з опануванням нових знань, вмінь і ціннісних установок у процесі повсякденної життєдіяльності людини («навчання життям») [2].

Освіта дорослих базується на теорії навчання дорослих – андрагогії, науково-методичною основою якої є технологія навчання дорослих. В її основі лежить також концепція вільного, «відкритого» навчання (open learning), психологія навчання дорослих, що розвивається в контексті неперервної освіти людини впродовж усього життя [14].

За висловом О. Ситник (2012), андрагогіка – це «теорія навчання й виховання молоді, яка дозріває, дорастає, тобто охоплює різні категорії дорослих людей» [12].

Андрагогіка, в розумінні І. Левченко, це теорія й методика навчання дорослих. Дослідниця сформулювала вихідні основи андрагогії, які полягають у наступному:

- провідна роль у процесі навчання належить дорослому учню, який прагне до самореалізації;
- дорослий учень володіє досвідом, який він використовує в процесі навчання;
- процес навчання дорослого організовується у вигляді його спільної діяльності із викладачем;

• дорослий учень невідкладно використовує отримані знання, вміння і навички в процесі навчання [8].

Отже, із зазначеного витікає, що андрагогіка визначає всі параметри навчання дорослого учня, а також обґрунтовує організацію процесу навчання дорослих, однак єдиного і загальноприйнятого трактування ролі, місця і функцій андрагогіки немає, її складові залишаються відкритими для наукових дискусій.

Андрагогічний підхід у педагогіці становить теоретико-методологічну основу теорії освіти дорослих. Підібрати методи неперервної освіти, забезпечити мотивацію навчання, творчий розвиток дорослих учнів у системі післядипломної педагогічної освіти дозволяють принципи андрагогічного підходу, зокрема: пріоритетність самостійності; індивідуалізація; усвідомленість навчання; актуалізація його результатів; використання життєвого досвіду, компетентностей тощо [3].

Організацію процесу навчання в межах андрагогічного підходу доцільно здійснювати за такими етапами навчання: визначення реальної проблеми, для вирішення якої необхідне навчання (загальна освіта, професійні навички, здоров'я, сімейне життя, суспільне життя, дозвілля, розвиток особистості); діагностика того, хто навчається (визначення освітніх потреб, виходячи з рівня життєвого досвіду, психофізіологічних особливостей тощо); планування процесу навчання (мета, цілі, форми, методи навчання, критерії, форми, методи оцінювання досягнень); створення умов реалізації процесу навчання (створення позитивного освітнього середовища); реалізація процесу навчання; оцінювання процесу й результатів навчання; корекція процесу навчання [10].

Особливості андрагогічного підходу при навчанні дорослих полягають у врахуванні цінності життєвого і професійного досвіду людини, передбачають можливість вибору індивідуальної освітньої траєкторії, самоконтролю процесу навчання, самореалізації. Це максимально забезпечує відповідність індивідуальним можливостям особистості, виробленню педагогом власної світоглядної позиції, з повною відповідальністю за свій вибір. Таким чином, навчання базується на досвіді, а сутність навчання полягає у досягненні конкретного результату й активному використанні набутих знань та умінь. Цей підхід, фактично, становить методологічну основу теорії освіти дорослих. Андрагогічний підхід дає змогу виокремити ті методи навчання дорослих, які найбільшою мірою підвищують їх мотивацію, забезпечують проблемнорефлексивний підхід, сприяють розвитку професійної компетентності,

подоланню негативних тенденцій освіти. Якість професійної підготовки та перепідготовки обумовлена рівнем упровадження андрагогічного підходу. Андрагогіка як наука про навчання й освіту дорослих, як наголошує В. Буренко, допомагає студенту-дорослому і викладачеві у процесі навчання опанувати вміннями, навичками з планування, реалізації, оцінювання і корекції процесу свого навчання, відбору змісту, форм, методів і прийомів навчання. Навчання в контексті андрагогічного підходу допомагає дорослим враховувати власні (і своїх колег у навчанні) вікові, психологічні, соціальні, професійні особливості, використовувати набутий досвід під час навчання, визначати свої навчальні потреби, мету навчання б і шляхи її досягнення, сприяє створенню умов, необхідних для самореалізації людини і підвищення ефективності та результативності її життєдіяльності [11].

Зміст і структура андрагогічного підходу містять: вимоги до діяльності, принципи, форми і методи організації професійної перепідготовки й умови їх ефективного застосування (врахування індивідуальних особливостей, перебудову техніки взаємодії викладача зі студентами, самостійне навчання, спільну діяльність, опору на життєвий і професійний досвід, розвиток освітніх потреб тощо).

Компонентами моделі професійної перепідготовки вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти на засадах андрагогічного підходу вважаються вимоги до діяльності, методи і принципи навчання дорослої людини. Ця модель дає змогу аналізувати:

1. Методи навчання (групові, ігрові, рефлексивні, комбіновані, інтегровані, проблемно-пошукові).

2. Мотивацію навчання (досвід учителя, індивідуальні можливості, індивідуальні стилі навчання, активні форми роботи з розвитку професійних умінь, роль викладача у створенні оптимальних умов для професійної перепідготовки вчителя гуманітарного профілю).

3. Принципи навчання дорослих (самостійне навчання, спільна діяльність, опора на досвід, індивідуалізація, системність, контекстність, актуалізація, еkleктичність, самосвідомість).

4. Принципи педагогічної творчості викладача (суб'єктивність, діагностика, оптимальність, взаємозалежність).

Зусилля теоретиків і практиків у сфері післядипломної освіти необхідно зосередити на розробці інноваційних передумов підвищення кваліфікації вчителів загальноосвітніх шкіл. Для цього необхідно враховувати: змістові

характеристики системи післядипломної педагогічної освіти; синергетичні передумови розвитку професіоналізму вчителів; андрагогічні умови якісного забезпечення процесу підвищення фахової кваліфікації [4].

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Виписано актуальність питання про необхідність навчання впродовж усього життя. Освіта дорослих нині розглядається як система, покликана компенсувати недоліки загальноосвітньої і вищої школи. Андрагогічний підхід у педагогіці становить теоретико-методологічну основу теорії освіти дорослих.

З'ясовано сутність понять «освіта», «освіта дорослих», «неформальна освіта», «інформальна освіта», «андрагогіка», «андрагогічний підхід».

Виокремлено характерні риси освіти дорослих (здобуття освіти в дорослому віці; використання різних форм освіти в дорослому віці; тривалий процес здобуття освіти в дорослому віці).

Підкреслено, що зміст і структура андрагогічного підходу містять: вимоги до діяльності, принципи, форми і методи організації професійної перепідготовки й умови їх ефективного застосування (врахування індивідуальних особливостей, перебудову техніки взаємодії викладача зі студентами, самостійне навчання, спільну діяльність, опору на життєвий і професійний досвід, розвиток освітніх потреб тощо).

Виділено етапи навчання, за якими необхідно проводити організацію процесу навчання в межах андрагогічного підходу (визначення реальної проблеми, для вирішення якої необхідне навчання; діагностика того, хто навчається; планування процесу навчання; створення умов реалізації процесу навчання; реалізація процесу навчання; оцінювання процесу й результатів навчання; корекція процесу навчання).

Запропоновано компоненти моделі професійної перепідготовки вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти на засадах андрагогічного підходу. Ними вважаються вимоги до діяльності, методи і принципи навчання дорослої людини.

Виокремлено принципи андрагогічного підходу, зокрема: пріоритетність самостійності; індивідуалізація; усвідомленість навчання, актуалізація його результатів; використання життєвого досвіду, компетентностей тощо.

Подальшого розгляду потребують питання організації процесу навчання в межах андрагогічного підходу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Андрющенко Т. К. *Особливості навчання дорослих*. URL: http://www.oipopp.ed-sp.net/metod/585/585_1.doc
2. Архипова С. П. *Освіта соціально незахищених категорій дорослих: теорія, методологія, практика*. Черкаси: ФОП Чабаненко, 2011.
3. Варецька О. В. *Розвиток соціальної компетентності післядипломної педагогічної освіти: монографія*. Запоріжжя: Кругозір, 2015. 532 с.
4. Войцехівський М. Ф. Педагогічні аспекти професійного розвитку особистості вчителя в системі післядипломної освіти. *Освітологічний дискурс*. 2010. № 2. С. 37–49.
5. Гончарук А. Неформальна освіта дорослих у країнах ЄС. *Педагогічні науки*. 2012. № 54. С. 31–36.
6. Карпенко М. М. Перспективи реалізації в Україні концепції освіти протягом життя: чинники і механізми. *Стратегічні пріоритети*. 2011. № 4 (21). С. 45–51.
7. Коваленко С. М. Тенденції розвитку освіти дорослих в Англії (остання чверть ХХ – початок ХХІ ст.): дис. ... канд. пед. наук. Житомирський державний університет ім. І. Франка, Житомир, 2005.
8. Левченко І. Освіта дорослих як наукова проблема. *Гуманітарний вісник*. 2012. № 25. С. 86–91.
9. Лук'янова Л. Б. *Концепція освіти дорослих в Україні*. Ніжин: Лисенко М. М., 2011. 15 с.
10. Олійник В.В. Освіта впродовж життя: як і чого вчити дорослих? *Управління освітою : часопис для керівників освіт. галузі*. 2010. № 1. С. 4–7.
11. Професійна освіта: андрагогічний підхід: монографія / кол. авторів; за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2018. 452 с.
12. Ситник О. І. Освіта дорослих: європейський досвід та українські перспективи. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір»*. 2012. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/10744/1/O_Sitnik_28_03_12_konf_GL.pdf
13. Титаренко Д. В. Сучасний стан громадського управління освітою дорослих в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 4/5(30/31). С. 21–27.
14. Фольварочний І. В. Європейські тенденції в розвитку освіти дорослих. 2016. URL: https://www.narodnaosvit.a.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/9/statti/folvarochniy.htm
15. Швець І. Б., Федоренко Т. С. Сучасні тенденції поширення професійного навчання протягом життя. *Економічний вісник Донбасу*. 2013. № 1(31). С. 208–215.
16. Evans E. J. Autonomous literacy or social practice? Students' constructions of technology literacy. *Journal of Literacy and Technology*. 2005. № 5 (1). P. 114–125.
17. Jarvis P. *Adult and continuing education: theory and practice*. London: Croom Helm. 1983.
18. Titmus C. The modelling of systems of adult education. In P. Besnard & P. Lietard (Eds.). *Adult Education in Europe. Methodology* Prague: Centre for Leisure and Education. 1983. P. 11–140.

REFERENCES

1. Andryushchenko, T. K. *Osoblyvosti navchannya doroslykh* [Peculiarities of adult education.]. URL: http://www.oipop.ed-sp.net/metod/585/585_1.doc
2. Arkhypova, S. P. (2011). *Osvita sotsial'no nezakhyschenykh katehoriy doroslykh: teoriya, metodolohiya, praktyka* [Education of socially vulnerable categories of adults: theory, methodology, practice.]. Cherkasy: FOP Chabanenko.
3. Varets'ka, O. V. (2015). *Rozvytok sotsial'noyi kompetentnosti pisyadyplomnoyi pedahohichnoyi osvity: monohrafiya* [Development of social competence in postgraduate pedagogical education: monograph.]. Zaporizhzhya: Kruhozir. 532.
4. Voytsekhivs'kyi, M. F. (2010). *Pedahohichni aspekty profesynoho rozvytku osobystosti vchytelya v systemi pisyadyplomnoyi osvity* [Pedagogical aspects of the professional development of the teacher's personality in the system of post-graduate education.]. *Osvitolohichnyy dyskurs*. № 2. S. 37–49.
5. Honcharuk, A. (2012). *Neformal'na osvita doroslykh u krayinakh ES* [Informal education of adults in EU countries]. *Pedahohichni nauky*. № 54. S. 31–36.
6. Karpenko, M. M. (2011). *Perspektyvy realizatsiyi v Ukraini kontseptsiyi osvity protyahom zhyttya: chynnyky i mekhanizmy* [Prospects for the implementation of the lifelong education concept in Ukraine: factors and mechanisms.]. *Stratehichni priorytety*. № 4(21). S. 45–51.
7. Kovalenko, S. M. (2005). *Tendentsiyi rozvytku osvity doroslykh v Anhliyi (ostannya chvert' 19 – pochatok 21st.)* [Trends in the development of adult education in England (the last quarter of the 20th century – the beginning of the 21st century).]. *Dys. kand. ped. nauk*. Zhytomyr's'kyi derzhavnyy universytet im. I. Franka. Zhytomyr.
8. Levchenko, I. (2012). *Osvita doroslykh yak naukova problema* [Adult education as a scientific problem.]. *Humanitarnyy visnyk*. № 25. S. 86–91.
9. Luk'yanova, L. B. (2011). *Kontseptsiya osvity doroslykh v Ukraini* [The concept of adult education in Ukraine.]. Nizhyn: Lysenko M. M. 15 s.
10. Oliynyk, V.V. (2010). *Osvita vprovodzh zhyttya: yak i choho vchyty doroslykh?* [Lifelong education: how and what to teach adults?]. *Upravlinnya osvitoyu : chasop. dlya kerivnykiv osvit. haluzi*. № 1. S. 4–7.
11. *Profesiyna osvita: andrahohichnyy pidkhid: monohrafiya* (2018) [Professional education: andragogic approach: monograph] / kol. avtoriv; za red. O. A. Dubasenyuk. Zhytomyr: Vyd. O. O. Yevenok. 452 s.
12. Sytnyk, O. I. (2012). *Osvita doroslykh: yevropeys'kyi dosvid ta ukraïns'ki perspektyvy* [Adult education: European experience and Ukrainian perspectives.]. *Materialy Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Suchasni stratehiyi universytet-s'koyi osvity: yakisnyy vymir»*. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/10744/1/O_Sitnik_28_03_12_konf_GI.pdf
13. Tytarenko, D. V. (2016). *Suchasny stan hromads'koho upravlinnya osvitoyu doroslykh v Ukraini* [The current state of public management of adult education in Ukraine.]. *Aspekty publichnoho upravlinnya*. 2016. № 4/5 (30/31). S. 21–27.
14. Fol'varochnyy, I. V. (2016). *Yevropeys'ki tendentsiyi v rozvytku osvity doroslykh* [European trends in the development of adult education.]. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupy sku/9/statti/folvarochniy.htm
15. Shvets', I. B. & Fedorenko, T. S. (2013). *Suchasni tendentsiyi poshyrennya profesynoho navchannya protyahom zhyttya* [Modern trends in the spread of vocational training during life]. *Ekonomichnyy visnyk Donbasu*. № 1(31). S. 208–215.
16. Evans, E. J. (2005). *Autonomous literacy or social practice? Students' constructions of technology literacy*. *Journal of Literacy and Technology*. № 5 (1). S. 114–125.
17. Jarvis, P. (1983). *Adult and continuing education: theory and practice*. London: Croom Helm.
18. Titmus, C. (1983). *The modelling of systems of adult education*. In P. Besnard, & P. Lietard (Eds.), *Adult Education in Europe*. Methodology Prague: Centre for Leisure and Education. S. 11–140.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

БІДА Олена Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та психології Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ.

Наукові інтереси: розвиток та удосконалення освіти в Україні.

ОРОС Ільдіка Імріївна – доктор філософії, доцент, президент, професор кафедри педагогіки та психології Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ.

Наукові інтереси: розвиток та удосконалення освіти в Україні.

ЧИЧУК Антоніна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки і психології Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ.

Наукові інтереси: розвиток та удосконалення освіти в Україні.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

BIDA Olena Anatoliivna – doctor of pedagogical sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology, Transcarpathian Hungarian Institute. Ferenc Rakoczi II.

Scientific interests: development and improvement of education in Ukraine.

OROS Ildiko Imriivna – Doctor of Philosophy, Associate Professor, President, Professor of Pedagogy and Psychology, Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian Institute.

Scientific interests: development and improvement of education in Ukraine.

CHYCHUK Antonina Petrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Pedagogy and Psychology, Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian Institute.

Scientific interests: development and improvement of education in Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 10.08.2022 р.